

Ilze Paklone
Rīgas Tehniskā universitāte, Latvija

VIZUĀLA ATTĒLOJUMA TIPU UN FUNKCIJU FORMĒŠANĀS PILSĒTPLĀNOŠANĀ

Abstract

Formation of types and functions of visual representation in urban planning

Urban planning of the 21st century is experiencing transformation into open cross-disciplinary field that is dependent on decisions of society. During the process of modelling urban strategies the disciplinary shift has resulted into necessity to provide communication of urban planning issues to facilitate shared understanding and decisions. However, spatial organization of strategic problematics, goals and possibilities into visual form is integral part of cross-disciplinary approach, which is provided by architects as experts of urban spatial environment and its visualizations. Visual representations as powerful instrument to model spatial strategies and to communicate the key messages of urban planning has become supremely important as a research field. The aim of this publication is to summarize factors that affect communication process in urban planning and the way these factors determine types and functions of visual representation. The research context of visual representation is notion of visual representation itself, related issues and their interpretation, factors that promote or deform organization of information and preassumptions that urban planning as architectural approach need to achieve.

Atslēgas vārdi: vizuāla attēlojuma tipi, vizuāla attēlojuma funkcijas, pilsētplānošana, komunikācija

Vizuāls attēlojums pilsētplānošanā ir vienlaicīgi ideju modelēšanas un materializēšanas instruments un māksliniecisks un zinātnisks dokuments, kā arī vizuālu un tekstuālu elementu, vienota stāstījuma un skatpunkta mijiedarbība, ar kura palīdzību modelēt ne tikai empīriski paredzamas pilsētplānošanas stratēģijas, bet arī tikai kādos noteiktos apstākļos iespējamās alternatīvas. Šāds pamatpieņēmums veido vizuāla attēlojuma, tā tipu un funkciju izpētes kontekstu pilsētplānošanā. Viens no nozīmīgākajiem vizuāla attēlojuma lietojumiem mūsdienu pilsētplānošanā ir komunikācijas nodrošināšana starp procesā iesaistītajiem ekspertiem un neekspertiem. Šī raksta kontekstā komunikācijas funkcija ir noteicošais skatpunkts, kā konceptualizēt vizuālu attēlojumu. Socioloģijas profesors Manuels Kastells (*Manuel Castell*), 20. gadsimta beigās aprakstot tīkla sabiedrības funkcionēšanas īpatnības un tīkla telpas izpratni, uzskata, ka realitātes koncepciju veido mūsu valoda un veids, kā ar tās palīdzību komunicējam, šajā procesā sapludinot robežas starp realitāti un tās reprezentāciju (Castells 1996: 355–407). Realitātes un tās simboliskās reprezentācijas saplūšana ir īpaši nozīmīgs aspekts pilsētplānošanā, modelējot dažādas nākotnes realitātes, kas tiešā veidā nekad netiks realizētas. Pilsētplānošanas kontekstā par realitāti varētu pieņemt tieši uztveramo fizisko vidi (redzamu, dzirdamu, taustāmu) un tās mijiedarbību ar dažādiem informatīviem faktoriem. Šis raksts apkopo nozīmīgākos faktorus, kas ietekmē pilsētplānošanas stratēģiju komunikācijas procesu, un to iespaidu uz vizuāla attēlojuma tipiem un funkcijām.

Vizuālā attēlojuma satura un formas sasaistes problemātiku telpiskajā plānošanā Vācijā, Nīderlandē un Lielbritānijā analizējusi telpiskās plānošanas speciāliste Stefānija Dīra (*Stefanie Dühr*) (Dühr 2007). Šo problemātiku var vispārināt un specifiskā veidā attiecināt uz komunikācijas faktoru izpētes lauku arī Latvijas situācijai. Satura un formas sasaiste kā starpniecības un komunikācijas veids starp ekspertiem – pilsētplānošanas stratēģijas modelētājiem – un neekspertiem – nozīmīgiem lēmumu pieņēmējiem – veido galveno komunikāciju ietekmējošo jautājumu loku: kā atlasīt, organizēt, kategorizēt un konceptualizēt informāciju noteiktā formā. Rezultātā formējas arī galvenie, teorētiski konceptuālā kontekstā vērtējamie vizuāla attēlojuma tipi un funkcijas. Šajā rakstā specifisku komunikācijas īpatnību izvērtēšanai izmantoti Ļeva Manoviča (*Lev Manovich*) (Manovičs 2002), Džeja Deivida Boltera (*Jay David Bolter*) un Ričarda Gruzina (*Richard Grusin*) (Bolter and Grusin 2002), Nikolasa Mirzoefa (*Nicholas Mirzoeff*) (Mirzoeffs 2002), Maikla Rantas (*Michael Ranta*) (Ranta 2007), kā arī vairāku arhitektu pamatpieņēmumi par vizuāla attēlojuma satura un formas konceptualizēšanu (Dean 2007). Šo autoru atziņas raksta kontekstā ir nozīmīgas, jo tiešā vai netiešā veidā akcentē vizuāla attēlojuma satura un formas mijiedarbības nozīmi pilsētplānošanas ideju modelēšanas gaitā, komunikācijas procesā un noteikta sabiedrības skatījuma un viedokļa formēšanā. Pilsētplānošanas stratēģiju komunikācijas procesu galvenokārt ietekmē divi nozīmīgi faktori – vizuāla attēlojuma forma un mērķauditorijas uztveres īpatnības, jo vizuāls attēlojums ir primārais veids, kā nodot informāciju par fizisku vidi, kā arī paplašināt realitātes un autentiskas pieredzes izpratni.

Komunikācijas veidu tieši ietekmē vizuāls attēlojums kā vizuāla starpniecības forma, reprezentējot ideju, tēlu vai koncepciju, kas sākotnēji ir transcendentāla domas forma bez noteiktas izteiksmes. Tās translēšanai pilsētplānošanas stratēģiju modelēšanas procesā tiek lietots vizuāls attēlojums. Vienkārši sakot, tas ir nodalījums starp saturu un formu, lai gan šie aspekti pārklājas un ir nedalāmi. Starpniecības formas lielā mērā tiek adaptētas mērķauditorijas uztveres īpatnībām. Šis process attiecas uz informācijas uztveres psiholoģiskajiem aspektiem. Tos šajā rakstā var vienkāršot kā vizuāla attēlojuma konceptualizāciju, kas daļēji norit caur estētikas izpratni, balstītu tieši redzamajā ģeometriskajā interpretācijā, un daļēji caur konvencijām par dažādu simbolu, zīmju, tēlu un metaforu nozīmi un to vietu kultūras kontekstā (Dean 2007; Dühr 2007: 39–77; Rose 2007: 47–60; Wollheim 1980: 231–239). Pieņēmums, ka konvencijas par zīmju nozīmēm ir nestabilas un mainīgas un ka šādu konvenciju uztvere nav iespējama patiesuma vai nepatiesuma, pārbaudāmības vai nepārbaudāmības kategorijās (Ranta 2007; Jong and Voordt 2002: 19–28; Somol 2007: 28–37), tieši ietekmē vizuālā attēlojuma formas.

Starpniecības aktam piemīt pretrunīgas īpatnības, kas sakņojas starpniecības procesa attiecībās ar attainojamo realitāti un skatpunkta pozīciju. Šajā aspektā var runāt, kā uzskata Dž. Bolters un R. Gruzins, par tiešu jeb caurredzamu starpniecību (*mediation, transparent immediacy*) un atkārtotu vai daudzkārtēju starpniecību (*remediation, hypermediacy*) (Bolter and Grusin 2002: 20–52). Starpniecības procesa nosacītais iedalījums nosaka arī divus galvenos, vispārīgos vizuāla attēlojuma pilsētplānošanā tipus pēc attēlojuma formas, ko nosaka realitātes atainošanas veids.

Tieša starpniecība vai tiešs vizuāls attēlojums pilsētplānošanā ir mēģinājums panākt nepastarpinātu realitātes attēlojumu un fiziskās, materiālās telpas sarežģītības tiešu reprezentāciju. Tas ir uz telpiskiem objektiem orientēts attēlojums – vide tiek attēlota kā telpiski integrēta struktūra, un vides fiziskā nākotne var tikt tieši realizēta pēc vizuālā attēlojuma. Fiziskas telpas attēlošana vienmēr ir bijis viens no visbiežāk diskutētajiem jautājumiem arhitektūras un pilsētplānošanas kontekstā. Vizuālo attēlojumu pilsētplānošanā lielā mērā raksturo tieši telpas ģeometriskās organizācijas atainošana, nevis informatīva izteiksme, jo, kā uzsver M. Ranta, telpiskā informācija tiek uztverta dalīti no pārējās informācijas plūsmas (Ranta 2007). Tomēr pilsētplānošanas stratēģiju modelēšanas procesā tiek apstrādāts apjomīgs informācijas daudzums, kas pēc būtības nav vizuāls.

Atkārtotā vai daudzkārtējā starpniecība vai atkārtots vai daudzkārtējs vizuāls attēlojums pilsētplānošanā ir telpas un laika attiecību atainojums, telpas izmaiņas laikā dažādu faktoru ietekmē, atvērtu procesu dinamikas reprezentācijas. Tas ir procesiem un attiecībām orientēts attēlojums – vide tiek attēlota ne tikai kā telpiska struktūra, bet arī kā esošo telpisko slāņu pārkārtošana attiecību atainošanai vai daudzkārtēja fiziskas vides un dažādu informācijas slāņu pārklāšanās. Ar atkārtotā vai daudzkārtējā vizuālā attēlojuma palīdzību tiek attēlota pēc būtības nevizuāla informācija un akcentēta fiziskas vides un nemateriālistisko aspektu sarežģītā saikne. Informatīvo sarežģītību var attēlot tikai slāņaini, asociatīvi, netieši, tēlaini un poētiski, izmantojot dažādas metaforas un vizuālā attēlojumā ietvertus iepriekšpieņēmus par nozīmes interpretācijas iespējām. Ņemot vērā pilsētplānošanas stratēģijā iekļauto apjomīgo informācijas daudzumu, konsolidēta stāstījuma slāņu organizēšanas loģikai ir liela nozīme. Kolāžu un montāžu kā informācijas slāņošanas veidu, kā norāda D. Bolters un Dž. Gruzins, var uzskatīt par 20. gadsimta mākslas formas un informācijas organizācijas būtiskāko izteiksmes veidu. Kolāžas un montāžas slāņošanas formas zināmā mērā dzēš nepieciešamību pārzināt konvenciālos nozīmju kodus, katra no jaunajām kombinācijām ievieš savu nozīmju sistēmu. (Bolter and Grusin 2002: 38–41).

Neskatoties uz vizuāla attēlojuma dalījumu divos tipos, to funkcijas ir līdzīgas: telpiskas un citas informācijas hierarhiska organizēšana, kategorizācija un konceptualizēšana.

Tāda pieceja konstruē arī vizuāla attēlojuma pilsētplānošanā komunikatīvo funkciju – ko auditorija vispār ir spējīga uztvert, ko uzskata par skaistu vai neglītu, pieņemamu vai nepieņemamu, saprotamu vai nesaprotamu un galvenais – ko spēj analizēt un pieņemt arī kā savu skatpunktu vai iespējamo nākotnes situāciju.

Ignasi Sola Morales (*Ignasi Solà-Morales Rubió*), analizējot mūsdienu arhitektūras piemērus, piedāvā atteikties no to tipoloģijas un klasifikācijas, uzsverot katra arhitektūras piemēra īpašos kontekstuālos apstākļus un atšķirības no citiem risinājumiem (Solà-Morales 1996: 21). Līdzīgu pieņēmumu var attiecināt arī uz vizuāla attēlojuma pilsētplānošanā striktu kategorizāciju gan satura, gan formas ziņā. Svarīgāk ir spēt radoši interpretēt vizuāla attēlojuma konceptualizēšanā iesaistītos iepriekšpieņēmumus – veidus, kā vizuāla attēlojuma forma ataino realitāti. Šis pieņēmums gan attiecas tikai uz konceptuālām vizuāla attēlojuma pilsētplānošanā nostādnēm, kādā veidā vispār var teorētiski raudzīties uz vizuāla attēlojuma satura, formas un funkciju tipoloģijas veidošanu.

Informācijas kategoriju, tipu, kodu, metaforu un tēlu formēšana, kā arī konsolidēta stāstījuma un skatpunkta veidošana ļauj veidot jaunas pieredzes un pārklāt pāri iepriekšējām, izteikt spriedumus par esošo vai iespējamo nākotnes situāciju. Pats vizuālais attēlojums komunikācijas procesā tiek konceptualizēts kā raksturīgs tips, metafora, tēls vai skatījuma abstrakcija. Informācijas organizācija pretstatā paša vizuāla attēlojuma tipoloģijas veidošanai ļauj vieglāk veidot noteiktu pilsētplānošanas stratēģijas diskursu un izprast informācijas transformēšanas īpatnības vizuālā veidolā. Šāds secinājums dzēš vizuāla attēlojuma kā neitrāla informācijas nesēja nozīmi. Vizuāls attēlojums vairs nav tikai ideju atainojoša forma, bet gan pilsētplānošanas stratēģijas realitātes modelēšana vizuālā veidolā.

Bibliogrāfija

1. Bolter, J. D., Grusin, R. (2002) *Remediation. Understanding New Media*. Cambridge: The MIT Press.
2. Castells, M. (1996) *The information age: Economy, society and culture. Vol. 1, The rise of the network society*. Oxford (UK): Blackwell Publishers.
3. Dean, P. ed. (2007) *Rethinking representation. Hunch. The Berlage Institute report No.11*. Rotterdam: Episode Publishers.
4. Dühr, S. (2007) *The Visual Language of Spatial Planning: Exploring Cartographic Representations for Spatial Planning in Europe*. London, New York: Routledge.
5. Jong, T. M. de, Voordt D. J. M. van der. (2002) *Ways to Study and Research Urban, Architectural and Technical Design*. Delft: DUP Science.
6. Manovičs, Ļ. (2006) *Jauno mediju valoda*. Rīga: Jauno mediju kultūras centrs RIXC.
7. Mirzoeffs, N. (2002) Ko nozīmē jēdziens vizuālā kultūra? <http://rixc.lv/reader/txt/txt.php?id=81&l=lv> [2011. 18. 02].
8. Ranta, M. (2007) *Implied World Views in Pictures: Reflections from a Cognitive Psychological and Anthropological Point of View*.

<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=472>
[2008. 02. 02.]

9. Rose, G. (2007) *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual materials*. London: Sage Publications.
10. Solà-Morales Rubió, I. (1996) *Differences. Topographies of Contemporary Architecture*. Cambridge: The MIT Press.
11. Somol, R. E. (2007) Green Dots 101. In: Dean, P. ed. *Rethinking Representation*. The Berlage Institute Report No.11. Rotterdam: Episode Publishers. Pp. 28–37.
12. Wollheim, R. (1980) *Art and its objects: With six supplementary essays*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.